ADABIY HAQIQAT VA ESTETIK JASORAT: OZOD SHARAFIDDINOV TANQIDIY TAFAKKURINING TAMOYILLARI

Jamoldinova Gulchehra Shuhratjon qizi
Farg‘ona davlat universiteti
Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiy tanqidchiligining yirik vakili Ozod Sharafiddinovning ilmiy-tanqidiy faoliyati, badiiy asarni baholash mezonlari va munaqqidlik uslubi yoritiladi. Olimning she’riyatga munosabati, ijodkor shaxsini anglash, badiiylik va hayotiylikni uyg‘un baholash tamoyillari, shuningdek, Cho‘lpon merosini qayta talqin etishdagi xizmatlari tahlil qilinadi. Uning tanqidiy merosining bugungi filologik ta’lim va mustaqil fikrlash madaniyati uchun ahamiyati ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: Ozod Sharafiddinov, adabiy tanqid, she’riyat, badiiylik, iste’dod, Cho‘lpon, adabiy portret, estetik mezon, haqiqat, tanqidiy tafakkur.

Annotation: This article examines the literary-critical activity of Ozod Sharafiddinov, one of the leading figures of Uzbek literary criticism. It analyzes his criteria for evaluating poetry, his understanding of the creative personality, the relationship between artistic quality and truth to life, and his contribution to the reassessment of Cho‘lpon’s literary heritage. The significance of Sharafiddinov’s critical legacy for contemporary philological education and independent analytical thinking is also discussed.

Keywords: Ozod Sharafiddinov, literary criticism, poetry, artistry, talent, Cho‘lpon, literary portrait, aesthetic criterion, truth, critical thinking.

Аннотация: В статье рассматривается литературно-критическая деятельность одного из крупных представителей узбекской критики Озода Шарафиддинова. Анализируются его критерии оценки поэзии, понимание личности художника, единство художественности и жизненной правды, а также вклад в новое осмысление наследия Чулпана. Раскрывается значение критического наследия учёного для современного филологического образования и культуры самостоятельного мышления.

Ключевые слова: Озод Шарафиддинов, литературная критика, поэзия, художественность, талант, Чулпан, литературный портрет, эстетический критерий, истина, критическое мышление.

O‘zbek adabiy tanqidchiligi XX asrning ikkinchi yarmida yangi estetik mezonlar, faol munozara va badiiy asarning ichki qonuniyatlariga chuqurroq e’tibor bilan boyidi. Ana shu jarayonda Ozod Sharafiddinov munaqqid, adabiyotshunos va jamoat arbobi sifatida alohida mavqega ega bo‘ldi. U dastlabki taqriz va maqolalaridanoq adabiy

jarayonga befarq bo‘lmagan, fikrini ochiq ayta oladigan, iste’dod va o‘rtamiyonachilikni farqlashga intilgan tanqidchi sifatida tanildi. Adabiy tanqid tarixiga oid tadqiqotlarda ham uning elliginchi yillardan boshlab yangi avlod munaqqidlarining peshqadamlaridan biri bo‘lgani qayd etiladi [1. 282–283].

Sharafiddinov tanqidiy tafakkurining muhim xususiyati badiiylikni asosiy mezon sifatida ko‘rishidir. Uning 1962-yilda nashr etilgan “Zamon. Qalb. Poeziya” kitobi o‘zbek she’riyati muammolarini jiddiy va prinsipial muhokama qilgan asarlardan biri bo‘ldi. Munaqqid she’rni faqat g‘oya yoki mavzuning dolzarbligi bilan emas, poetik fikrning yangiligi, tuyg‘uning samimiyligi, obraz va tilning ta’sirchanligi bilan baholadi. Shu bois uning maqolalarida mashhur shoirlarning ayrim zaif asarlari ham tanqiddan chetda qolmadi. Bu hol tanqidchining adabiyot oldidagi mas’uliyatni shaxsiy obro‘ yoki mavqedan ustun qo‘yganini ko‘rsatadi [1. 284–286].

Ozod Sharafiddinov uchun tanqidning vazifasi kamchilik sanashdan iborat emas edi. U chin iste’dodni ilg‘ash, uning o‘ziga xosligini tushuntirish va yangi adabiy hodisani kitobxonga anglatishni ham munaqqidning burchi deb bildi. “Iste’dod jilolari”dagi adabiy portretlarda Oybek, G‘afur G‘ulom, Abdulla Qahhor, Mirtemir, Zulfiya kabi ijodkorlarning betakror qirralari umumiy maqtov bilan emas, asarlar tahlili orqali ochiladi. Masalan, Oybekning tanqidchilik va adabiyotshunoslik faoliyatiga baho berishda uning so‘z san’atiga fidoyi sadoqati alohida ta’kidlanadi [3. 89]. Bu yondashuv Sharafiddinovning ijodkor shaxsini uning badiiy olami bilan birgalikda anglashga intilganini ko‘rsatadi.

Munaqqidning adabiy portret yaratish mahorati ham o‘zbek tanqidchiligi rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. U ijodkor tarjimai holini shunchaki qayta bayon qilishdan ko‘ra, uning san’atkorlik tabiatini belgilovchi tayanch fazilatlarni topishga harakat qildi. Shu jihatdan Sharafiddinov portretlarida shaxs, davr va asar o‘rtasidagi bog‘liqlik bir butun ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Tanqidchi ijodkorning yutuqlarini ko‘rsatish bilan birga, ayrim cheklanish va ziddiyatlarni ham yashirmaydi. Uning uslubidagi samimiylik va talabchanlik ana shu ikki tomonning uyg‘unligidan tug‘iladi.

Ozod Sharafiddinovning tanqidiy jasorati Cho‘lpon merosiga munosabatida yanada yorqin ko‘rinadi. Mustabid mafkura yillarida Cho‘lpon nomi va ijodiga xolis munosabat bildirishning o‘zi murakkab masala edi. Mustaqillik arafasi va istiqlol yillarida esa olim shoir merosini yangicha tafakkur asosida anglashga katta kuch sarfladi. “Cho‘lponni anglash” risolasida u shoirni ulug‘lashning o‘zi yetarli emasligini, uning san’atining botiniy qonuniyatlari, umumbashariy g‘oyalari va Vatan tuyg‘usini teran idrok etish zarurligini ta’kidlaydi [2. 46]. Bu fikr Sharafiddinov tanqidining asosiy mohiyatini — adabiy merosni shior bilan emas, chuqur anglash bilan qadrlash tamoyilini ifodalaydi.

Sharafiddinovning maqolalari ko‘pincha adabiy jamoatchilikda munozara uyg‘otgan. “She’r ko‘p, ammo shoir-chi?”, “Bir tilda gaplashaylik” kabi chiqishlarida

u adabiyotdagi o‘rtamiyonachilik, tilga beparvolik va estetik talabning susayishiga qarshi fikr bildirdi. Bunday maqolalar tanqidning tezkor va jangovar tabiatini namoyish etdi. Munaqqid uchun adabiyot milliy ma’naviyatning jiddiy sohasi bo‘lib, undagi loqaydlik jamiyat didiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli u bahsdan qochmadi, biroq bahoni imkon qadar badiiy dalil va adabiy mezon bilan asoslashga intildi.

Istiqlol davrida Sharafiddinov tanqidiy tafakkurida milliy xotira, Vatan, ma’naviy erkinlik va jahon adabiyoti bilan muloqot masalalari yanada kengaydi. “Ijodni anglash baxti” singari kitoblarida adabiyot faqat estetik hodisa emas, insonning ma’naviy o‘zligini anglash vositasi sifatida ham talqin qilinadi. Uning “Jahon adabiyoti” jurnalidagi faoliyati esa o‘zbek kitobxonini jahon badiiy tafakkurining ilg‘or namunalariga yaqinlashtirishga xizmat qildi. Bu jihat tanqidchining milliy adabiyotni yopiq doirada emas, umumjahon adabiy jarayoni bilan aloqada ko‘rganini tasdiqlaydi.

Bugungi filologik ta’limda Ozod Sharafiddinov merosi bir necha jihatdan muhimdir. Avvalo, u talabani badiiy asarga tayyor hukm bilan emas, estetik mezon va dalil bilan yondashishga o‘rgatadi. Ikkinchidan, munaqqidning prinsipialligi adabiy bahoda xolislik va mas’uliyat zarurligini eslatadi. Uchinchidan, Cho‘lpon kabi ijodkorlar merosini qayta talqin etish tajribasi har qanday adabiy hodisani tarixiy sharoit va yangi ilmiy tafakkur bilan qiyoslab o‘rganish lozimligini ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, Ozod Sharafiddinovning adabiy-tanqidiy faoliyati o‘zbek tanqidchiligida badiiy haqiqat, estetik jasorat, iste’dodga e’tibor va milliy ma’naviyatga sadoqat tamoyillarini mustahkamladi. Uning ilmiy merosi bugun ham yosh filologning mustaqil fikrlashi, badiiy didi va tanqidiy tahlil madaniyatini rivojlantirish uchun muhim maktab vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nazarov B., Rasulov A., Qahramonov Q., Ahmedova Sh. O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi: darslik. – Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012. – 432 b.
2. Sharafiddinov O. Cho‘lponni anglash. – Toshkent: Yozuvchi, 1994. – 46 b.
3. Sharafiddinov O. Iste’dod jilolari. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1976.
4. Sharafiddinov O. Zamon. Qalb. Poeziya. – Toshkent: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1962.
5. Sharafiddinov O. Adabiy etyudlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1968.
6. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Sharq, 2004.
7. Rasulov A. Iste’dod va e’tiqod. – Toshkent: Sharq, 2000.